

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
Рівненський державний гуманітарний університет

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ,
ЕКОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ**

**Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-
практичної конференції, присвяченої 100-річчю Черкаського
національного університету імені Богдана Хмельницького**

20 травня 2021 року

м. Черкаси

Рекомендовано до друку вченою радою
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 6 від 27 травня 2021 року)

Актуальні проблеми та перспективи розвитку методики навчання біології, екології та основ здоров'я людини: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, Черкаси, 20 травня 2021 р. / уклад.: Н. Назаренко, С. Іванченко. Черкаси: ЧНУ, 2021. 98 с.

Редакційна колегія:

- Назаренко Наталія Володимирівна** – доцент кафедри клітинної біології та методики викладання біологічних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук;
- Шмиголь Ірина Василівна** – старший викладач кафедри клітинної біології та методики викладання біологічних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук;
- Грицай Наталія Богданівна** – завідувач кафедри природничих наук з методиками навчання Рівненського державного гуманітарного університету, доктор педагогічних наук, професор;
- Мельник Тетяна Олександрівна** – завідувач кафедри клітинної біології та методики викладання біологічних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доцент, кандидат біологічних наук;
- Луценко Олена Іванівна** – асистент кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, магістр біології;
- Соколенко Вадим Леонідович** – доцент кафедри клітинної біології та методики викладання біологічних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат біологічних наук;
- Соколенко Світлана Вікторівна** – доцент кафедри клітинної біології та методики викладання біологічних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат біологічних наук;
- Кузова Наталія Олександрівна** – фахівець кафедри клітинної біології та методики викладання біологічних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;
- Іванченко Софія Андріївна** – лаборант кафедри клітинної біології та методики викладання біологічних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, магістр середньої освіти.

У збірник увійшли матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку методики навчання біології, екології та основ здоров'я людини», у яких розглянуто актуальні питання методики, інноваційні технології навчання біології, екології та основ здоров'я у різних закладах освіти.

Збірник призначено для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, а також для широкого кола читачів.

Матеріали друкуються в авторській редакції. За достовірність наведених даних відповідають автори публікацій. Думка редколегії може не співпадати з думкою авторів.

ЗМІСТ

Секція 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ, ЕКОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

1. **Гетьман А. А.**
СОЦІАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ОДНА З КОМПОНЕНТ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ.....6
2. **Гетьман А. А.**
ФІЗИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ОДНА З КОМПОНЕНТ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ.....7
3. **Демчук В. В.**
РОСЛИННИЙ СВІТ ЛІСІВ ПОЛІССЯ ЯК ОБ'ЄКТ БОТАНІЧНИХ ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....9
4. **Зіпа О. М.** ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ З БІОЛОГІЇ.....13
5. **Луценко О. І., Коненко В. С.**
ЕКСКУРСІЇ В ПРИРОДУ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....15
6. **Нищенко А. О., Горшкова Л. М.**
ФОРМУВАННЯ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....18
7. **Тормозакова К. П.**
ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ОДНА З КОМПОНЕНТ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ.....20
8. **Khlon N. V., Kmets A. M.**
SYSTEM OF PRACTICE AS A MEANS OF INTENSIFICATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF BIOLOGY.....22

Секція 2. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ, ЕКОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1. **Артеменко А. С.**
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ МЕТОДІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ У 8 КЛАСІ.....27
2. **Грицай Н. Б.**
РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....28
3. **Денисюк Н. В., Тетрека О. Є.**
ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 6-9 КЛАСІВ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....31
4. **Денисюк Н. В., Ющук В. А.**
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ.....32
5. **Завалій М. О.**
ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МОМЕНТІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ.....34
6. **Задорожна А. М., Іванченко С. А.**
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ МНЕМОТЕХНІКИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ 6 КЛАСУ.....36
7. **Засць О. І. Назаренко Н. В.**
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....37

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 6-9 КЛАСІВ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

*Денисюк Н. В., к. б. н., доцент; Тетрека О.Є., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет*

Сьогодні у закладах загальної середньої освіти відповідно до Рекомендації Європейського Парламенту та Ради «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» та положень «Концепції Нової української школи» реалізація освітніх стандартів і програм повинна забезпечувати формування в учнів 10 ключових компетентностей. Велика увага звертається на здоров'язбережувальний та екологічний компоненти змісту програм. Випускник освітнього закладу має свідомо ставитись до власного здоров'я та з відповідальністю ставитись до природного середовища.

Наш час вимагає від кожної людини активності, вміння актуалізувати здібності та реалізувати себе як особистість у різних сферах діяльності. Головним завданням педагогів є виховання творчої молоді людини з активною життєвою позицією та високими моральними якостями. Значним потенціалом у формуванні активної життєвої позиції людини наділена біологічна освіта, освітня галузь «Природознавство» в цілому [1]. Беззаперечно, що всі учасники освітнього процесу здійснюють певний внесок у цю справу.

Життєва позиція особистості тлумачиться як «моральні принципи та ціннісні установки, що визначають поведінку людини», «вибраний людиною спосіб свого власного життя, сукупність ставлень, життєвих цінностей, ідеалів та надійний характер їх реалізації, який забезпечує становлення людини та подальше її життя» [5, с. 146].

Життєва позиція особистості є цілісним ставленням до навколишньої дійсності, що виявляється в думках і вчинках та впливає на здатність долати труднощі й досягати успіхів, спонукає до позитивної, впевненої та активної діяльності. Вважаємо, що формування активної життєвої позиції на засадах шкільного курсу біології передбачає усвідомлення особистістю власної причетності та відповідальності за забруднення довкілля і здатність приймати екологічно доцільні рішення у життєвих ситуаціях, як у побутових, так і в природному оточенні, розуміння цінності життя та здоров'я.

Активна життєва позиція є мірою участі людини у вирішенні власних, суспільних та соціальних проблем. Учень має активну життєву позицію, коли в його характері проявляються наступні риси: цілеспрямованість і усвідомленість дій та вчинків, відповідальність та активність, сміливість, ініціативність, готовність діяти, риси екоцентричного типу тощо.

Слід відмітити, що активна життєва позиція не є усталеним способом мислення, оцінок та дій. Особистість може втратити активність і стати більш пасивною. Основними чинниками впливу на зміну активності життєвої позиції є: тиск інших людей, вплив традицій, авторитету старших за віком чи посадою, референтних осіб, інших учасників освітнього простору – батьків, друзів, громади, ЗМІ, соціальних мереж тощо. Тому вчителю слід враховувати всі фактори та виховні можливості, що сприяють підвищенню ефективності навчально-виховного процесу.

У цьому напрямі вчитель біології використовує традиційні та нетрадиційні форми і методи навчання у поєднанні з інноваційними. Традиційні форми роботи з учнями (класні години, консультації, відвідування родини учнів) дають можливість ознайомитись з традиціями сім'ї щодо поведінки в довіллі та умовами життя. Під час нетрадиційних форм роботи (консультації, тематичні вечори, різноманітні заходи, подорожі, відвідування музеїв, тренінги та ін.) вчитель має змогу помітити зміни в особистості чи поведінці школярів. Інноваційні методи та форми роботи з учнями передбачають використання інтерактивних технологій: вправ («Малі дії – значні наслідки», «Поведінка», «Агресія», «Стратегії поведінки», «Корисне – шкідливе», «Звична поведінка», «Природа і вчинок», «Екологічний слід людини», «Почни з себе» та ін.), екологічних дидактичних ігор,

пошуково-ситуаційних і проблемних завдань, які сприяють усвідомленню того, що потрібно починати з себе, власного життя і малих справ [3; 4]. За допомогою інтерактивних технологій освітній процес відбувається шляхом співнавчання (колективного, кооперованого, навчання у співпраці), у якому вчитель та учні є суб'єктами навчання [2, с. 21].

Отже, шкільний курс біології є дієвим засобом формування активної життєвої позиції учня. Ефективними умовами цього процесу виступають системність, систематичність та послідовність у роботі щодо подолання негативних стереотипів та звичок у природі, критичного аналізу інформації екологічного змісту, самоаналізу та самооцінки впливу своєї діяльності на природу та власне майбутнє, розуміння того, що ніколи не пізно змінити своє життя до кращого.

Література

1. Біологія і екологія. Інтегрований курс «Природознавство». 6-11 класи : навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2018/2019 навчальному році / Укладач С. С. Фіцайло. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 288 с.
2. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В. Звичайні форми роботи – новий підхід : розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. Харків : ВГ «Основа», 2019. 119 с.
3. Екологічні задачі, ігри та вікторини. 5-11 класи : методичний посібник / Н. А. Пустовіт, З. Н. Плечова, О. Л. Пруцакова; за ред. Н. А. Пустовіт. Київ : Шк. світ, 2013. 112 с.
4. Мій екологічний вибір : навч.-метод. посіб. / Н. Пустовіт, О. Колонькова, О. Пруцакова, Г. Тарасюк, Ю. Солобай. Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.
5. Тюмасева З. И., Богданов Е. Н., Щербак Н. П. Словарь-справочник современного общего образования: акмеологические, валеологические и экологические тайны. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 464 с.

УДК 373.5.016: 5(07): 005.591.6

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

*Денисюк Н. В., к. б. н., доцент; Ющук В. А., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет*

У контексті компетентнісного навчання сучасний педагог має не лише досконало володіти навчальним матеріалом, педагогічними здібностями, а й уміти поєднувати слова і засоби наочності, зацікавити предметом, показати можливості застосування знань в конкретних ситуаціях у різних сферах життя.

В інтегрованому курсі «Природничі науки» наочність є одним з основних принципів навчання. Ще у XVII ст. Ян Амос Коменський сформулював та обґрунтував золоте правило в дидактиці, яке полягало у тому, що все, що тільки можна, потрібно давати для сприйняття почуттям. Природничі науки мають невичерпні можливості використання цих засобів в освітньому процесі за допомогою різних форм і методів їх застосування.

До засобів навчання відносять «різноманітні матеріальні предмети, які допомагають вчителю організувати навчання того чи іншого предмета, а учням – повноцінно здійснювати свою діяльність [1, с. 147]. А під засобами наочності в широкому розумінні мають на увазі все те, що можна сприймати за допомогою різних органів чуття [2, с. 80; 4, с. 14].

Ураховуючи думки видатних педагогів, таких як: Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко щодо використання наочних засобів навчання та фізіологічні механізми засвоєння знань, їх роль у цьому процесі за І. П. Павловим, застосування наочності в процесі

Наукове видання

Рекомендовано до друку вченою радою
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 6 від 27 травня 2021 року)

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ
НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ, ЕКОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ**
Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної
конференції, присвяченої 100-річчю Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Матеріали друкуються в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей